

Ochrana archeologických památek v Praze

VLADIMÍR PÍŠA

Na zasedání historických archeologů z celého území našeho státu, konaném v listopadu 1973 v Solenicích pod orlickou přehradou, jsem přednesl referát o organizaci a nástin rozvoje ochrany archeologických památek v Praze. Zmínil jsem se i o výsledcích některých stavebně archeologických výzkumů, provedených od roku 1951 v rámci památkové péče v hlavním městě Praze (Píša, 1975).

Jak z referátu, tak i z výsledků zmíněných výzkumů vyplynulo, že nosnou koncepcí naší práce měly být záchranné výzkumy objektů a lokalit, dotčených přestavbou a výstavbou Prahy, zvláště pak budováním Metra. (Usnesení Rady NVP č. 51 z roku 1965.) Měla tak být využita poslední příležitost k exploataci vypovídací hodnoty, kterou si dodnes pražské historické objekty a základová půda zachovaly. Výzkumy realizované Střediskem státní památkové péče měly být prováděny metodou stavební archeologie, která zajišťuje úplné poznání a zhodnocení dosud zachované vypovídací hodnoty historických staveb, jejich základové půdy a celého městiště objektu, tj. komplexní výzkum objektu od krovu až po rostlý terén v rozsahu parcely, resp. potřebného okolí stavby. Výzkumy měly provádět skupiny složené z prehistoriků — archeologů a historiků umění, znalých stavebně archeologické metody, či stejně fundovaných architektů. Základem programové osnovy výzkumu Prahy měly být souhrny dosavadních znalostí o lokalitě a jejím urbanistickém prostředí, zasazené pochopitelně do rámce společenského vývoje (Píša, 1966, 1972).

Dosavadní zkušenosti byly vtěleny do interního materiálu Střediska „Koncepce poslání a práce odboru stavební archeologie Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody“, jakéhosi receptu nejen na činnost ochrannářskou ve smyslu zákona č. 22/58 Sb., ale i na postup výzkumů a jejich dalšího zpracování až po presentaci „in situ“ nebo v osvětových zařízeních.

Podklady pro možnosti získání nových vědomostí o vývoji Prahy byly shrnuty ve Sborníku Střediska „Staletá Praha“ z roku 1965 (Píša, 1965).

Od té doby se ukázalo, že tehdejší předpoklady o stáří některých objektů se potvrdily při následných záchranných výzkumech. (Sv. Pankrác, sv. Kliment na Novém Městě, pokračování levobřežních hradebních zdí existence dosud neznámých prohlubní — snad staršího opevnění na pravém břehu Vltavy, územní dělení ve vývoji Týnského dvora — Ungeltu.)

Přes uvedené zprávy, koncepce a další usnesení Rady NVP č. 235 z roku 1975, nemohly být zmíněné plány plně rozvinuty, zvláště pak v uplatnění nosné koncepce týmových výzkumů metodou stavební archeologie. Ani rozvinutí záchranných akcí při výstavbě a přestavbě se nemohlo uskutečnit pro nedostatek plánovaných míst, a to na pracovištích všech tří pražských ústavů, tj. Archeologického ústavu ČSAV, Muzea hlavního města Prahy a Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody.

Ani iniciativní posílení odboru stavební archeologie Střediska pracovníky na smlouvy s omezeným trváním nepřineslo trvalý prospěch naší disciplíně. Mzdové fondy ke krytí těchto smluv byly získány za neplánované zisky z úhrad investorů staveb, kde Středisko provádělo předstihové záchranné výzkumy. Původně se podařilo takto získat 21 pracovníků v tzv. přepočteném stavu, které odbor stavební archeologie mohl celoročně používat pro práce v terénu, laboratoři a jiné úkoly, které nemohly být zajišťovány stálými členy odboru. Při práci v terénu a laboratoři pomáhala Středisku i tzv. průzkumová a záchranná četa Pražského stavebního podniku, n. p. Četa vznikla v roce 1952 iniciativou památkové péče ÚNV hl. města Prahy, který ji používal při komplexních výzkumech objektů a k realizaci následného zajištění objevených památek, jejich presentaci a celkové úpravě staveb. Kvalifikace zkušených zedníků, tesařů a dalších pracovníků čety dovolila ji použít i k presentacím tak význačných architektonických památek, jako je předrománská krypta první benediktínské stavby v Čechách, nalezená pod kněžištěm barokního kostela v Břevnově, jediný románský šlechtický palác v čp. 222 na Starém Městě, hlavní vchod do románské johanitské komendy na Malé Straně spolu s dalšími pozůstatky komendy a alumnátu v objektech čp. 485 a 287/III, pozůstatky Juditina mostu v křižovnickém špitále — čp. 191/I, přízemí domu čp. 458/I s rekonstrukcí výkladce a vchodu do středověké lékárny, románský objekt čp. 597/I a čp. 147/I a další středověké objekty, zvláště gotická cihlová průčelí domů a románské architektonické detaily kostelů v Hostivaři a v Butovicích. Tímto operativním postupem se nejen zachránily památky před poničením, ale ušetřily se i síly potřebné na jiných akcích budování Prahy. Zvláště úspěšná, i když z dislokačních důvodů nedokončená akce, byla analytická úprava interiéru románské věže levobřežního opevnění, chránící vchod na mosty přes Vltavu. Její součástí byla nejen konzervace zdiva a plastické výzdoby, ale i osazení moderní kované mříže, jako výtvarně provedené zábrany před sondou. Jediným nákladem na tyto rehabilitační a presentační práce byla mzda dělníků, náklady na stavební materiál a nové mříže. Používali jsme i materiál, který nebyl použit na jiných investičních pracích podniku nebo nalezený v záhoze kleneb. Tak se ušetřily vysoké částky za projekce, rozpočty a zužitkovaly se hodnoty, jinak odvážené na skládky. Kapacita čety PSP i tzv. přepočtených pracovních sil, hrazených ze zisků za úhrady archeologických výzkumů od investorů, byla v poslední době rozdělena mezi všechny útvary Střediska.

Komise státní památkové péče Rady NVP uložila ředitelům Muzea hlavního města Prahy a Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody vypracovat zprávu o dnešním stavu ochrany archeologických památek v Praze, a to za spolupráce s Archeologickým ústavem ČSAV — pracoviště Praha. Zprávu projednalo a schválilo 28. zasedání KPP-NVP dne 12. září 1979. Základem této zprávy byl materiál vypracovaný Střediskem o výsledcích jeho práce na ochraně a záchraně archeologických památek za dobu od roku 1969, schválený zasedáním této komise dne 8. 3. 1979. Podle tohoto vzoru a osnovy, schválené řediteli členských ústavů Archeologické komise pro hlavní město Prahu, vypracovaly Muzeum hl. m. Prahy, Středisko a AÚ-ČSAV statistické a další hodnotící materiály, které přesvědčivě ukázaly, že pražská archeologická pracoviště nemohou za současného stupně výstavby a přestavby města plnit své společenské poslání, tj. poznat, hodnotit a chránit, resp. in situ prezentovat doklady vývoje naší společnosti.

Za deset let bylo hlášeno Středisku, které svým odborem stavební archeologie provádí ochranu archeologických památek podle zákona č. 22/58 Sb., celkem 6 312 stavebních akcí. Není to zdaleka úplný počet akcí, což zjišťujeme

stále namátkovými kontrolami. Ani všechny akce narušování kulturních vrstev základové půdy v areálu historických objektů (sklepy, dvory, nepodsklepená přízemí, atp.) nejsou projednávány po stránce ochrany archeologických památek. Přivodilo to již mnohé nesnáze a někdy jsme zaznamenali i škody. Je potěšitelné, že kolegiální spoluprací s referenty odboru památkové péče Střediska se podařilo zachytit část nehlášených případů, k nimž přistupují i akce objevené soustavnou kontrolou v terénu.

Rozsah našeho Sborníku nedovolí otisknout zde citovanou zprávu a návrhy usnesení, jak vyplynuly ze závěrů zpráv jednotlivých členských ústavů AKP, i když se jedná o zajímavý dokladový materiál. Proto uvedeme jen základní data, obsažená v této tabulce:

Souhrnný přehled akcí archeologického výzkumu Prahy v r. 1969—1979

	AÚ ČSAV	Muzeum hl. m. P.	Středisko	celkem
Průměrný počet archeologů činných na území Prahy	3,7	4	4,8	12,5
Počet provedených akcí	63	203	122	388
z toho v historickém městě pod vysokými násypy	25 (40 %)	45 (22 %)	98 (80 %)	168 (43,2 %)
v okrajových čtvrtích	38 (60 %)	158 (78 %)	24 (20 %)	220 (56,8 %)
Počet akcí na 1 archeologa	17	50,7	25,4	31
Počet zpracovaných nálezových zpráv	14 (22 %)	69 (34 %)	55 (45 %)	138 (35,6 %)

Ve srovnání s hlášenými 6.312 stavebními akcemi bylo tedy prozkoumáno jen 6,14 % pražských staveb. Procento je ještě menší, když víme, že řada akcí nebyla Středisku vůbec hlášena.

U vědomí této skutečnosti jsme již v průběhu minulých let věnovali největší pozornost těm lokalitám, o kterých jsme věděli, že jejich vypovídací hodnota má největší důležitost, zvláště pro počátky Prahy, jako hlavního sídliště a města našeho lidu. Nejsou ovšem zanedbávány ani jiné důležité lokality, jako např. oblasti prvních zemědělských hrazených osad a slovanská stará hradiště. Dále jsme formulovali společně požadavky na zlepšení styku s místy, povolujícími stavební akce a plánujícími a projektujícími pražskou výstavbu a přestavby. Jednali jsme i o úpravu zajištění stavebních a dělnických prací při výzkumech, zvláště pak o jejich přímé dodání investory staveb.

Schválený návrh usnesení zajistil pak plnění požadavků řediteli pražských ústavů (MMP-Středisko) jednáním s příslušnými orgány. Obě instituce pak mají udržet ve svých plánech práce stav pracovníků nejméně podle počtu z 30. 6. 1979, zvyšovat úroveň výzkumů a urychlit zpracování jejich výsledků.

Doufáme, že toto sdělení, ve stručnosti navazující na zprávu z roku 1975, splní svůj úkol informovat odbornou i zájmovou veřejnost o práci pražských archeologických ústavů.

Literatura

- Vladimír Píša, Archeologické památky v Praze. In: Archeologické rozhledy XXVII, Praha 1975, s. 277—280.
- Vladimír Píša, O vývoji Prahy v raném feudalismu. In: Staletá Praha I., Praha 1965, s. 19—65.
- Vladimír Píša, Stavebně archeologický výzkum Prahy a jeho výsledky. In: Staletá Praha II., Praha 1966, s. 56—65.
- Zpráva pro zasedání Kulturní komise NVP o ochraně archeologických památek v Praze. Zpracoval Vladimír Píša. Praha 1972.
- Koncepce práce a poslání odboru stavební archeologie Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody. Vypracoval Vladimír Píša. Praha 1972.
- Jednotlivé zprávy o výzkumech, resp. jejich publikace jsou obsaženy každým rokem v odborných sbornících. Tato literatura je citována v Bulletiněch AÚ-ČSAV. Přehled hlavních akcí je publikován též ve sborníku Archívu hl. m. Prahy — Pražský sborník historický. Sborníky Staletá Praha a Ochrana pamiatok-Monumentorum tutela přináší v každém čísle stati z pera pražských autorů. Seznam všech pražských akcí je obsažen v cit. zprávě pro KPP-NVP, která je uložena v archívu Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody, jakož i v Muzeu hl. m. Prahy a v AÚ-ČSAV.

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der Schutz archäologischer Denkmäler in Prag

Im Jahr 1975 wurde in der Sammelschrift Archeologické rozhledy ein Auszug aus dem Referat über die Organisation und die Intensivierung des Schutzes archäologischer Denkmäler in Prag veröffentlicht, das auf der Konferenz der historischen Archäologen in Solenice vorgetragen wurde. Die damaligen Arbeitsergebnisse und eine tragfähige Konzeption dieses Vorhabens setzen die Teamarbeit voraus, die zur Erfassung des bisher erhalten gebliebenen Aussagewert von Baudenkmalern mit Hilfe der Archäologie führen soll. Diese Methode gewährleistet eine komplexe Erforschung der betreffenden Objekte vom Dachstuhl bis zum sterilen gewachsen Boden und wird von Prähistorikern-Archäologen und Kunsthistorikern, bzw. dieser Methode kundigen Architekten gehandhabt.

Die Arbeitsverfahren und Pläne wurden einer Reihe von Schriften und Berichten an übergeordnete Organe anvertraut.

Der letzte Bericht, der unter anderem die Arbeitsergebnisse aller Prager zuständigen Institute seit dem Jahr 1969 enthält (d. i. des Archäologischen Instituts der ČSAV, des Museums der Hauptstadt Praha und der Prager Zentralstelle für staatliche Denkmalspflege und Naturschutz), wurde im Jahr 1979 ausgearbeitet und von der Kommission für Denkmalspflege des Rates des Nationalausschusses der Hauptstadt Prag (KPP-NVP) am 12. September 1979 genehmigt. Er ließ eine große Arbeit, aber auch die Tatsache erkennen, daß von den Untersuchungen bloß 6,14 % aller Prager Bauaktionen erfaßt werden, weil von den 6.312 gemeldeten Bauten nur 388 untersucht wurden, wie die statistische Tabelle erkennen läßt.

KPP-NVP genehmigte deshalb den Beschlußantrag, der eine Verbesserung der Zusammenarbeit mit den die Bauten bewilligenden Organen, die Sicherung der erforderlichen Kapazität von Arbeitskräften und die Qualitätserhöhung der Untersuchungen, aber auch die beschleunigte Bearbeitung ihrer Ergebnisse bezweckt.